

**YIRIK LOYIHALARNI AMALGA OSHIRUVCHI TASHKILOTLARDA
BUXGALTERIYA HISOBI VA AUDIT TIZIMLARIGA ILG‘OR TAHLILIY
USULLARNI INTEGRATSIYALASH: EMPIRIK TADQIQOT**

Muallif: Yusupova Muyassarxon

Annotatsiya: *Yirik loyihalarni amalga oshiruvchi tashkilotlarda moliyaviy operatsiyalarning murakkabligi, loyihalarning uzoq davom etishi hamda investitsiya hajmining yuqoriligi buxgalteriya hisobi va audit tizimlarida xatoliklar, samaradorlikning pasayishi va moliyaviy risklarning ortishiga olib kelmoqda. Amaldagi an’anaviy buxgalteriya va audit amaliyotlari asosan retrospektiv nazoratga yo’naltirilgan bo’lib, real vaqt rejimida tahlil qilish, prognozlash va risklarni oldindan aniqlash imkoniyatlarini yetarli darajada ta’minlamaydi. Natijada moliyaviy shaffoflikning pasayishi, ichki nazorat mexanizmlarining zaiflashuvi va boshqaruv qarorlarining samaradorligi kamayishi kuzatiladi.*

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi yirik loyihalarni amalga oshiruvchi tashkilotlarda buxgalteriya hisobi va audit tizimlariga ilg’or tahliliy usullarni integratsiyalashning samaradorligini empirik jihatdan baholashdan iborat.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi yirik loyihalar sharoitida buxgalteriya hisobi va audit tizimlarini yagona tahliliy platforma asosida integratsiyalashga qaratilgan empirik modelni taklif etishidadir. Ushbu yondashuv moliyaviy boshqaruv va audit amaliyotlarini takomillashtirish uchun nazariy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi..

Kalit so’zlar: *Buxgalteriya hisobi, audit, ilg’or tahliliy usullar, yirik loyihalar, moliyaviy risklar, empirik tadqiqot.*

KIRISH

So’nggi yillarda yirik loyihalarni amalga oshiruvchi tashkilotlar faoliyatida moliyaviy resurslar hajmining keskin ortishi, loyihalarning ko’p bosqichli tuzilmasi hamda ishtirokchilar sonining kengayishi buxgalteriya hisobi va audit tizimlari oldiga yangi va murakkab talablarni qo’ymoqda. Global iqtisodiy muhitda raqobatning kuchayishi va investitsion loyihalarning murakkablashuvi moliyaviy boshqaruv tizimlarining faqat an’anaviy hisob va nazorat funksiyalari bilan cheklanib qolmasligini taqozo etmoqda. Ayniqsa, yirik infratuzilma, sanoat va investitsiya loyihalarida moliyaviy ma’lumotlarning aniqligi va ishonchliligi loyiha muvaffaqiyatining hal qiluvchi omillaridan biri sifatida namoyon bo’lmoqda.

Biroq amaldagi buxgalteriya hisobi va audit tizimlari asosan retrospektiv yondashuvga asoslangan bo’lib, moliyaviy operatsiyalar yakunlangandan so’ng nazorat qilishga yo’naltirilgan. Natijada moliyaviy xatoliklarning kech aniqlanishi, audit jarayonlarining cho’zilishi va boshqaruv qarorlarining kechikishi kuzatiladi. Bu holat yirik loyihalarda byudjetdan chetga chiqish, resurslardan samarasiz foydalanish hamda moliyaviy risklarning oshishiga olib kelmoqda.

Mazkur sharoitda ilg‘or tahliliy usullarni buxgalteriya hisobi va audit tizimlariga integratsiyalash dolzarb ilmiy va amaliy muammo sifatida yuzaga chiqmoqda. Ilg‘or tahliliy yondashuvlar, jumladan, ma’lumotlarni chuqur tahlil qilish, statistik modellash va riskka asoslangan audit mexanizmlari moliyaviy jarayonlarni real vaqt rejimida baholash imkonini beradi. Shu orqali moliyaviy nomuvofiqliklarni erta aniqlash, audit sifatini oshirish va boshqaruv qarorlarini asosli ravishda qabul qilishga erishish mumkin.

Shu bois, mazkur tadqiqot yirik loyihalarni amalga oshiruvchi tashkilotlarda buxgalteriya hisobi va audit tizimlariga ilg‘or tahliliy usullarni kompleks integratsiyalash masalasini empirik jihatdan asoslashga qaratilgan. Tadqiqotning dolzarbligi moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirish, risklarni boshqarish tizimini kuchaytirish hamda yirik loyihalarda moliyaviy shaffoflikni ta’minlash zarurati bilan belgilanadi. Ushbu yondashuv zamonaviy moliyaviy boshqaruv va audit nazariyasini rivojlantirish bilan birga, amaliyot uchun ham muhim ilmiy asos yaratadi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda yirik loyihalarni amalga oshiruvchi tashkilotlarda buxgalteriya hisobi va audit tizimlariga ilg‘or tahliliy usullarni integratsiyalashning samaradorligini baholash maqsadida empirik tadqiqot metodologiyasi qo‘llanildi. Tadqiqot dizayni kombinatsiyalashgan yondashuvga asoslanib, miqdoriy va sifat tahlil usullarini o‘z ichiga oldi. Ushbu yondashuv moliyaviy jarayonlarning kompleks xususiyatlarini chuqurroq tahlil qilish imkonini berdi.

Miqdoriy tahlil doirasida tanlab olingan yirik loyiha subyektlarining moliyaviy hisobotlari va audit natijalari asosida asosiy moliyaviy ko‘rsatkichlar o‘rganildi. Tahliliy model sifatida taqqoslama baholash va regressiya tahlili elementlaridan foydalanildi, bunda ilg‘or tahliliy usullar joriy etilishidan oldingi va keyingi davr ko‘rsatkichlari solishtirildi. Ushbu model moliyaviy aniqlik, audit samaradorligi va risklarni aniqlash darajasidagi o‘zgarishlarni baholashga xizmat qildi.

Sifat tahlili esa buxgalteriya va audit sohasidagi mutaxassislar bilan o‘tkazilgan yarim tuzilgan ekspert suhbatlari orqali amalga oshirildi. Ushbu usul ilg‘or tahliliy yondashuvlarning amaliy qo‘llanilishi va boshqaruv qarorlariga ta’sirini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqot jarayonida ma’lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish uchun Microsoft Excel va SPSS dasturiy vositalaridan foydalanildi. Mazkur metodologiya yirik loyihalar sharoitida buxgalteriya hisobi va audit tizimlarini takomillashtirish bo‘yicha ishonchli empirik xulosalar chiqarishga imkon yaratdi.

NATIJAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari yirik loyihalarni amalga oshiruvchi tashkilotlarda buxgalteriya hisobi va audit tizimlariga ilg‘or tahliliy usullarni integratsiyalash moliyaviy boshqaruv samaradorligiga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqladi.

Empirik tahlil natijalari ilg‘or tahliliy usullar qo‘llanilgan davrda audit siklining o‘rtacha davomiyligi sezilarli darajada qisqarganini ko‘rsatdi. Bu holat auditorlik resurslaridan samaraliroq foydalanish hamda tekshiruv jarayonlarining optimallashtirilishi

bilan izohlanadi. Natijada audit jarayonlarining sifat ko‘rsatkichlari oshib, ortiqcha tekshiruv amaliyotlari kamaydi.

Moliyaviy ko‘rsatkichlar bo‘yicha olib borilgan taqqoslama tahlil shuni ko‘rsatdiki, ilg‘or tahliliy integratsiya byudjet ijrosi va xarajatlarni nazorat qilish aniqligini yaxshilagan. Tadqiqot doirasida tahlil qilingan tashkilotlarda loyiha xarajatlarining rejalashtirilgan ko‘rsatkichlardan chetga chiqish holatlari kamaygan. Bu esa tahliliy usullar yordamida moliyaviy prognozlash imkoniyatlarining kengaygani va boshqaruv qarorlarining yanada asosli qabul qilinganini ko‘rsatadi.

Quyidagi 1-jadvalda ilg‘or tahliliy usullar joriy etilishidan oldingi va keyingi asosiy moliyaviy va audit ko‘rsatkichlarining umumlashtirilgan natijalari keltirilgan.

Ko‘rsatkich	Integratsiyadan oldin	Integratsiyadan keyin
Aniqlangan moliyaviy xatoliklar ulushi	Yuqori	Past
Audit sikli davomiyligi	Uzoq	Qisqargan
Byudjet prognozi aniqligi	O‘rtacha	Yuqori
Risklarni aniqlash darajasi	Cheklangan	Kengaygan

1-jadval. Ilg‘or tahliliy usullar integratsiyasining asosiy ko‘rsatkichlarga ta’siri

Jadval ma’lumotlari tahlili ilg‘or tahliliy usullar moliyaviy shaffoflikni oshirish va risklarni boshqarish samaradorligini kuchaytirishga xizmat qilishini ko‘rsatadi. Ayniqsa, yirik loyihalar sharoitida ko‘p sonli moliyaviy operatsiyalarni real vaqtga yaqin rejimda tahlil qilish imkoniyati tashkilotlar uchun muhim ustunlik hisoblanadi.

Natijalarning muhokamasi shuni ko‘rsatdiki, tahliliy integratsiya nafaqat audit sifatini oshiradi, balki strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoniga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Moliyaviy ma’lumotlarning aniqligi va ishonchliligi oshishi boshqaruv darajasida risklarni oldindan baholash va resurslarni samarali taqsimlash imkonini beradi. Shu jihatdan, tadqiqot natijalari yirik loyihalarni amalga oshiruvchi tashkilotlar uchun ilg‘or tahliliy usullarni joriy etish strategik ahamiyatga ega ekanini ilmiy jihatdan asoslaydi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot yirik loyihalarni amalga oshiruvchi tashkilotlarda buxgalteriya hisobi va audit tizimlariga ilg‘or tahliliy usullarni integratsiyalash moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirishda muhim omil ekanini empirik jihatdan tasdiqladi. O‘tkazilgan tahlillar natijalari tahliliy yondashuvlar joriy etilgan sharoitda moliyaviy nomuvofiqliklarni aniqlash aniqligi oshishi, audit jarayonlarining davomiyligi qisqarishi hamda byudjet va xarajatlarni nazorat qilish samaradorligi kuchayishini ko‘rsatdi. Ushbu holat ilg‘or tahliliy usullar an’anaviy buxgalteriya va audit tizimlarining cheklovlarini bartaraf etishda muhim vosita bo‘la olishini ilmiy asoslaydi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati yirik loyihalar doirasida moliyaviy shaffoflikni ta’minlash, risklarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonini ma’lumotlarga asoslangan yondashuv orqali qo‘llab-quvvatlash imkoniyatlarining kengayishida namoyon bo‘ladi. Ilmiy nuqtai nazardan, mazkur tadqiqot buxgalteriya hisobi va audit tizimlarini yagona integratsiyalashgan tahliliy

platforma sifatida ko‘rib chiqish orqali moliyaviy boshqaruv nazariyasini rivojlantirishga hissa qo‘shadi.

Kelgusidagi tadqiqotlar ilg‘or tahliliy usullarni raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish hamda ularning yirik loyihalarning turli tarmoqlaridagi ta‘sirini solishtirma tahlil qilishga yo‘naltirilishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] R. Mat Saat, H. Z. Hamdi, and R. Danila, “Adopting Data Analytics in Auditing: A Study of Internal Auditors at Malaysia’s Financial Institution,” *Advanced International Journal of Banking, Accounting and Finance*, vol. 7, no. 21, pp. 35–53, Mar. 2025, doi:10.35631/AIJBAF.721003.

[2] J. C. Westland, *Audit Analytics: Data Science for the Accounting Profession*, 2nd ed., Springer Cham, 2024, doi:10.1007/978-3-031-47464-4.

[3] I. M. Saud, “Big data analytics-based auditing adoption in public sector,” *Cogent Business & Management*, vol. 12, 2025, doi:10.1080/23311975.2025.2454320.

[4] A. Khotamov, “Accounting and Audit of Finished Product in Light Industry Enterprises,” *Asia Pacific Journal of Marketing & Management Review*, pp. 1–8, 2025, doi:

[5] S. Alisher Sattorov, “Analysis of the Audit and Professional Services Market Provided by Audit Organizations in Uzbekistan,” *International Journal of Economic Perspectives*, vol. 16, no. 12, pp. 47–53, Dec. 2022.

[6] O. SH. D. Olimov and Z. E. Beknazarov, “Data Analytics in Accounting and Auditing: Risk Identification and Management,” *Eurasian Journal of History, Geography and Economics*, vol. 43, pp. 9–15, May 2025, doi:

[7] N. Y. Avilov, “Impact of Digital Transformation on Accounting and Audit in Uzbekistan: Efficiency and Challenges,” *The Innovation Economy*, pp. 1–10, 2025, doi:

[8] B. N. Muydinov, “O‘zbekiston Respublikasida buxgalteriya hisobini isloh qilishning zarurligi va maqsadlari,” *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting*, 2025.